

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปี ค.ศ. 1995 องค์การอนามัยโลกร่วมกับกระทรวงสาธารณสุขและกระทรวงศึกษาธิการ ได้เสนอแนะให้ประเทศต่างๆ ดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียน เพื่อแก้ไขปัญหาสุขภาพอนามัยของนักเรียน จากโรคที่สามารถป้องกันได้ และเพื่อพัฒนาสุขภาพอนามัยของเด็กควบคู่ไปกับการศึกษา จึงมีแนวคิดก่อให้เกิดกิจกรรมหลัก 6 ด้าน คือ ด้านนโยบายสุขภาพของโรงเรียน ด้านการจัดสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ด้านการจัดสิ่งแวดล้อมทางสังคม ด้านความสัมพันธ์ของโรงเรียนกับชุมชน ด้านการพัฒนาทักษะส่วนบุคคลด้านสุขภาพ ด้านการจัดบริการสุขภาพในโรงเรียนให้ครอบคลุมสุขภาพอนามัยในทุกแง่มุมของชีวิตเด็กนักเรียนทั้งในโรงเรียนและชุมชน เพื่อเป็นการดำเนินการป้องกันและส่งเสริมสุขภาพของเยาวชนและชุมชน เพื่อส่งเสริมการพัฒนาสุขภาพของนักเรียน บุคคลในโรงเรียน และชุมชน และเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสุขภาพที่เกิดขึ้นด้วย (ลักขณา เต็มศิริกุลชัย, 2541) ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ที่ให้ความสำคัญของการสร้างพลังแก่คนและชุมชน ให้สามารถนำความรู้ และศักยภาพของท้องถิ่นมาใช้ในการแก้ปัญหา หรือพัฒนาสิ่งที่มีอยู่ให้ดีขึ้น โดยอาศัยความร่วมมือจากสถาบันทางสังคม ซึ่งได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน และชุมชน จากผลการสำรวจอนามัยโรงเรียนระดับประเทศของกรมอนามัย พ.ศ. 2547 พบว่าเด็กนักเรียนที่มีอายุ 13 – 18 ปี มีสถานะอนามัยอยู่ในระดับปานกลาง คือ มีการเจ็บป่วยด้วยโรคที่สามารถป้องกันได้ เช่น โรคระบบทางเดินหายใจ ได้แก่ โรคหวัด เป็นต้น โรคระบบทางเดินอาหาร เช่น โรคอุจจาระร่วง เป็นต้น (กรมอนามัย, 2547) ทั้งๆ ที่ทางโรงเรียนมีกิจกรรมการดูแลอยู่เป็นประจำ แต่ในการดำเนินงานแก้ไขนั้นเป็นการดูแลสุขภาพอนามัยโดยครูอนามัยโรงเรียน ครูอนามัยโรงเรียนจะให้บริการรักษาตามอาการของโรค จึงทำให้การดูแลสุขภาพทำได้ไม่ทั่วถึง รวมถึงการมีพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องเช่น การสูบบุหรี่ ดื่มสุรา เสพยาเสพติด มีภาวะการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันสมควร เป็นต้น การดูแลสุขภาพของนักเรียนเป็นการให้ความช่วยเหลือตามสภาพเท่านั้น เนื่องจากเด็กและเยาวชนเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญของประเทศ ดังนั้นทุกองค์กรจึงต้องให้ความสำคัญ

กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุขจึงได้กำหนดกลยุทธ์ “โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ” เป็นกลยุทธ์หลักในการพัฒนาคนด้านสุขภาพอนามัยเพื่อให้ควบคู่ไปกับการศึกษา ที่มีแนวคิดมาจากการส่งเสริมสุขภาพแนวใหม่ ที่สอดคล้องกับกฎบัตรอตตาวา ตามกลยุทธ์หลัก 5 ประการ (สุรเกียรติ์ อาชานุภาพ , 2541) คือ การสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อส่งเสริมสุขภาพ การสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ การเสริมสร้างกิจกรรมชุมชนให้เข้มแข็ง การพัฒนาทักษะส่วนบุคคล และการปรับเปลี่ยนบริการสาธารณสุข การที่โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพจะดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้องหลายฝ่ายในสังคมโรงเรียน ตั้งแต่ระดับผู้บริหารโรงเรียน ครู และบุคลากรในโรงเรียน นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน โดยทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและร่วมกันเพื่อพัฒนาโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ (ชัย กฤติยาภิชาติกุล, 2543, หน้า 35) บุคลากรครูนับว่าเป็นผู้ที่มีส่วนในการส่งเสริมสุขภาพนักเรียนในโรงเรียนอย่างยิ่ง เพราะนักเรียนใช้เวลาส่วนใหญ่ตลอดวันอยู่ในโรงเรียน และครูเป็นผู้ใกล้ชิดกับเด็ก ในการรับรู้ของชุมชนและสังคมต้องการให้ครูเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมในด้านความประพฤติ คุณธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย มีการดำเนินชีวิตที่ดี นอกจากนั้นยังรวมถึงการมีส่วนร่วมของครอบครัว และชุมชนในการส่งเสริมสุขภาพ เนื่องจากบ้านและชุมชนมีอิทธิพลต่อนักเรียนอย่างมาก เช่น วิถีการดำเนินชีวิต การอบรมเลี้ยงดู ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม รวมถึงแบบอย่างในด้านต่างๆ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเกิดโรคภัยไข้เจ็บ (ประเวศ วัชสี, 2541) เพื่อให้การดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพเป็นไปอย่างชัดเจน กรมอนามัยจึงได้กำหนดเกณฑ์การผ่านเป็นโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ เป็น 2 ระดับ คือ ในระดับโรงเรียนประถมศึกษา และระดับโรงเรียนมัธยมศึกษา ซึ่งในรายละเอียดของเกณฑ์ก็แตกต่างกันตามสภาพของระดับโรงเรียน ในระดับโรงเรียนมัธยมศึกษา กรมอนามัยได้กำหนดเกณฑ์ในการผ่านเป็นโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ ทั้งหมด 10 องค์ประกอบ ซึ่งประกอบด้วย 1.นโยบายส่งเสริมสุขภาพของโรงเรียน 2. การบริหารจัดการโรงเรียน 3.โครงการระหว่างโรงเรียนและชุมชน 4.การจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนที่เอื้อต่อสุขภาพดี 5. บริการอนามัยโรงเรียน 6. สุขศึกษาในโรงเรียน 7.โภชนาการและอาหารที่ปลอดภัย 8. การออกกำลังกาย กีฬาและสันทนาการ 9. การให้คำปรึกษาและสนับสนุนทางสังคม และ 10. การส่งเสริมสุขภาพบุคลากรในโรงเรียน (กรมอนามัย, 2546) และเริ่มดำเนินการโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพจากศูนย์วิชาการต่างๆ ของกระทรวงสาธารณสุข และสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดทุกจังหวัด ซึ่งดำเนินการให้มีโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพต้นแบบจำนวน 89 โรงเรียน ในระดับโรงเรียนประถมศึกษา ในปี พ.ศ. 2541 และขยายเป็นอำเภอละ 1 โรงเรียน ในปี พ.ศ. 2542 และปี พ.ศ. 2543 กรมอนามัยมีนโยบายที่จะเร่งรัดขยายงานให้ครอบคลุมโรงเรียนทั่วประเทศ รวมถึงระดับโรงเรียนมัธยมศึกษา มีการปรับแผนงานโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องให้สามารถเอื้อต่อการพัฒนาโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ

เพื่อให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางของการสร้างสภาพที่ดีแก่เด็กวัยเรียน และสมาชิกในชุมชน จาก การดำเนินงานที่ผ่านมา มีโรงเรียนเข้าร่วมโครงการทั้งสิ้น 31,386 โรงเรียน จากโรงเรียนทั้งหมด 35,619 โรงเรียน ผ่านการรับรองร้อยละ 35.6 และโรงเรียนที่ไม่ผ่านการรับรองร้อยละ 64.4 (กรม อนามัย, 2547) ซึ่งโรงเรียนที่ไม่ผ่านการรับรองส่วนใหญ่พบกับปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมทาง กายภาพ ในการประเมินโครงการสุขภาพในโรงเรียน การดำเนินงานยังขาดประสิทธิภาพ นโยบาย ของผู้บริหาร การมองและการให้ความสำคัญต่อโครงการสุขภาพของผู้บริหาร การขาดครูอนามัย ที่มีคุณภาพ การให้ความสำคัญต่อสุขภาพของโรงเรียนอยู่ในระดับต่ำกว่าการให้ความสำคัญในด้าน อื่น ตลอดจนปัญหาด้านบุคลากรครู เนื่องจากครูต้องเป็นผู้ดำเนินการ โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ โดยทั่วไปถูกมองว่าการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข หรือครูอนามัยโรงเรียนเท่านั้น (ลัดดาวัลย์ เกษมพิทักษ์พงศ์, 2539, หน้า 53) ซึ่งโครงการโรงเรียน ส่งเสริมสุขภาพจะประสบความสำเร็จได้นั้น การกำหนดนโยบายซึ่งเริ่มจาก ผู้บริหารโรงเรียน จะต้องเกิดความตระหนัก เกิดวิสัยทัศน์ และแนวคิดที่ถูกต้องเกี่ยวกับโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ ก่อนเพื่อเป็นพื้นฐานในการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดความคิดความเป็นเจ้าของร่วมกัน ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผิดชอบ จะส่งผลให้การดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพที่ยั่งยืน

จังหวัดชัยนาทมีโรงเรียนมัธยมศึกษาทั้งสิ้น 15 โรงเรียน เข้าร่วมโครงการโรงเรียนส่งเสริม สุขภาพ 15 โรงเรียน ปีพ.ศ. 2546 คิดเป็นร้อยละ 100 ผ่านการรับรองโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดชัยนาท, 2549) โรงเรียนหันคาพิทยาคม เป็นโรงเรียนมัธยมศึกษา ประจำอำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท สังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เปิดการสอน ตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึง มัธยมศึกษาปีที่ 6 มีอาจารย์ทั้งหมด 54 ท่าน นักเรียนทั้งหมด 1,356 คน รับและเริ่มนโยบายโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพมาเมื่อ พ.ศ. 2545 และผ่านการรับรองเป็นโรงเรียน ส่งเสริมสุขภาพในระดับเหรียญทอง ในปีการศึกษา 2547 (โรงเรียนหันคาพิทยาคม, 2548) เมื่อมี นโยบายโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ โรงเรียนจึงมุ่งเน้นที่จะพัฒนานักเรียนให้มีความสามารถในการ ดูแลสุขภาพตนเองได้ โดยการจัดกิจกรรม โครงการต่างๆ เช่น โรงเรียนสีขาว และฝึกฝนให้ นักเรียนมีทักษะในการปฏิเสธสิ่งเสพติด สิ่งชั่วร้ายทางกามรมณ์ การพนัน เป็นต้น อีกทั้งยังเป็นการ สร้างประสบการณ์ชีวิตเพื่อให้เด็กนำไปใช้เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ นอกจากนี้โรงเรียนยังมีนโยบาย ในการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน และสังคมภายนอกโรงเรียน โดยให้ชุมชนเข้าในการส่งเสริม สุขภาพของนักเรียน ตลอดจนมีการจัดสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการมีสุขภาพดี ซึ่งการดำเนินงาน ต่างๆ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมทำให้โรงเรียนหันคาพิทยาคมผ่านเกณฑ์โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ ดังกล่าว

จากสภาพความเป็นจริงนั้นแต่ละโรงเรียนมีการดำเนินกิจกรรมโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียนที่มีลักษณะเหมือนและแตกต่างกันบ้าง ซึ่งอาจขึ้นอยู่กับสภาพปัญหาสุขภาพของโรงเรียน และท้องถิ่น ตลอดจนความพร้อมของชุมชน การบริการจัดการ งบประมาณ ฯลฯ ที่ส่งผลให้เกิดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียน และชุมชน ที่ยังคงดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง และทำการรับรองโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพอย่างต่อเนื่องทุกๆ 3 ปี (กรมอนามัย, 2546) ตามที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนดไว้ ดังนั้นเมื่อโรงเรียนหันคาพิทยาคมผ่านการรับรองเป็นโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพในระดับเหรียญทองปีการศึกษา 2547 ทำให้ผู้ศึกษาสนใจศึกษาถึงผลการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียนหันคาพิทยาคม ระหว่างปีการศึกษา 2546 - 2548 ตามตัวชี้วัดโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพขององค์การอนามัยโลก ที่เกี่ยวข้องในด้านนโยบายสุขภาพของโรงเรียน การจัดสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ การจัดสิ่งแวดล้อมทางสังคม ความสัมพันธ์ของโรงเรียนกับชุมชน การพัฒนาทักษะส่วนบุคคลด้านสุขภาพ และการจัดบริการสุขภาพในโรงเรียน เพื่อหาแนวทางในการพัฒนากิจกรรมส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียน และชุมชน เพื่อเข้ารับการรับรองโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพในครั้งต่อไป และเป็นแนวทางพัฒนากิจกรรมส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียนมัธยมศึกษาอื่นๆ ในจังหวัดชัยนาทต่อไป

คำถามของการศึกษา

การดำเนินกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียนหันคาพิทยาคม ระหว่างปีการศึกษา 2546 – 2548 เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาผลการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ ในโรงเรียนหันคาพิทยาคม ระหว่างปีการศึกษา 2546 – 2548

คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

ผลการดำเนินกิจกรรม หมายถึง การมีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพของนักเรียน ครูและชุมชน ในโรงเรียนระหว่างปีการศึกษา 2546 – 2548

กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ หมายถึง กิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้น เพื่อส่งเสริมสุขภาพของนักเรียน ครูและชุมชน ระหว่างปีการศึกษา 2546 – 2548

โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ หมายถึง โรงเรียนที่ทุกคนในโรงเรียนมีส่วนร่วมกันจัดโครงสร้างนโยบายสุขภาพ เพื่อส่งเสริมและปกป้องสุขภาพของนักเรียน กิจกรรมนี้ประกอบด้วย การเรียนรู้เรื่องสุขภาพ ทั้งในและนอกหลักสูตร การจัดสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยและเอื้อต่อการมีสุขภาพดี

การส่งเสริมสุขภาพ หมายถึง กิจกรรมเพื่อให้ครู นักเรียน และบุคคลในชุมชนเพิ่มความสามารถในการควบคุมและสร้างเสริมสุขภาพของตนให้ดีขึ้น เพื่อให้มีสุขภาพที่ดีทั้งร่างกาย จิตใจ และสังคม ซึ่งได้แก่ นโยบายสุขภาพของโรงเรียน การจัดสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ การจัดสิ่งแวดล้อมทางสังคม ความสัมพันธ์ของโรงเรียนกับชุมชน การพัฒนาทักษะส่วนบุคคลด้านสุขภาพ และการจัดบริการสุขภาพในโรงเรียน ตามแนวคิดโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพขององค์การอนามัยโลก

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. เพื่อทราบผลการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพที่ดำเนินงานอยู่ของโรงเรียนห้วยคตพิทยาคม ระหว่างปีการศึกษา 2546 – 2548
2. เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาพัฒนากิจกรรมส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียนห้วยคตพิทยาคม และเป็นแนวทางในการพัฒนากิจกรรมส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียนมัธยมศึกษาอื่นๆต่อไป